

УДК 331.5:314.17

ТРУДОРЕСУРСНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Н. Р. Боднар

*Львівський державний університет внутрішніх справ,
вул. Городоцька, 26, Львів, 79007, Україна*

Національна економіка досить швидко зазнала суттєвих змін, які найбільше були пов'язані із переходом від планової до ринкової моделі. На фоні суттєвих трансформаційних процесів проблема забезпечення економічної безпеки стала ще актуальнішою. Нові виклики, пов'язані із зростанням трудової міграції, внутрішньої міграції з тимчасово окупованої території, скорочення чисельності населення та ін., потребують внесення змін в структуру економічної безпеки держави із виділенням в її складі трудоворесурсної безпеки. Сьогодні сформоване розуміння важливості забезпечення трудоворесурсної безпеки, але немає наукового підґрунтя для вирішення цієї складної проблеми. Запропоновано власне визначення трудоворесурсної безпеки із обґрунтуванням ключових методичних засад її забезпечення.

Ключові слова: *безпека, трудоворесурсна безпека, трудові ресурси, трудовий потенціал, інтерес, загроза.*

Постановка проблеми. Поточний етап розвитку України як держави з початку 90-х років характеризується політичною та соціальною напруженістю, а з 2013 ще й військовими діями на території країни, що безпосередньо негативно впливає на національну безпеку загалом та її економічну складову зокрема. Не можна оминати увагою, що за цей доволі короткий проміжок часу в самій національній економіці відбулися радикальні зміни, викликані трансформаційними процесами, що пов'язані із необхідністю переходу від моделі планової економіки до ринкової. Разом із радикальними змінами в економіці України вирішення проблеми економічної безпеки актуалізується й поглибленням глобалізаційних процесів, які фактично розмивають національні кордони [4, с. 26]. Зазначене має позитивний вплив на розвиток бізнесу через можливість розширення ринку збуту для своїх товарів, доступ до інвестиційних ресурсів, отримання прогресивних технологій, застосування іноземного досвіду ведення бізнесу, отримання чистого доходу в іноземній валюті, збільшення прибутку, зменшення певних ризиків перевиробництва тощо. Водночас глобалізація провокує подальше ослаблення країн із менш розвинутою економікою, до яких належить й Україна, в боротьбі за ресурси, і насамперед — трудові. В умовах формування постіндустріального суспільства саме трудові ресурси відіграють ключову роль, адже здатні генерувати нові знання, які сприяють ефективнішому використанню природних ресурсів. Збереження, захист та сприяння розвитку трудових ресурсів сьогодні уже формує проблему, від вирішення якої

залежить економічна безпека кожної держави. Існують реальні перешкоди для безпосереднього застосування іноземного досвіду, адже поточна структура, умови розвитку й стан національної економіки — унікальні внаслідок швидких й кардинальних змін. Водночас в умовах України ця проблема стає дедалі актуальнішою через складні внутрішні трансформаційні процеси та посилення зовнішнього політичного тиску, що потребує її розгляду в контексті забезпечення трудоворесурсної безпеки як окремої складової економічної безпеки держави. Можна стверджувати, що сьогодні уже сформоване розуміння важливості забезпечення трудоворесурсної безпеки, але немає наукового підґрунтя для вирішення цієї складної проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику, що пов'язана з відтворенням трудового потенціалу країни в межах забезпечення національної безпеки, досліджували такі науковці, як Н. Афендікова, І. Бажан, Л. Бондаренко, Є. Качан, Г. Наконечна, Д. Мельничук. Дослідження демографічних чинників реалізації трудового потенціалу здійснювали вчені: А. Аникаєва, О. Бугуцький, О. Грішнова, О. Герасименко, Т. Давидюк, Е. Лібанова, Є. Качан, С. Мельник, А. Пасєка, О. Рогожин, Л. Шаульська. Вплив міграційних процесів на рівень безпеки трудового потенціалу вивчали та виклали у своїх працях науковці: С. Аксьонова, Г. Балабанова, М. Гайгер, Т. Драгунова, Л. Крупка, О. Леонтенко, О. Малиновська та ін. Віддаючи належне вищезазначеним та іншим науковцям, що вивчали основні аспекти функціонування трудоворесурсного забезпечення нашої країни, вважаємо за необхідне долучитися до процесу дослідження такої важливої складової національної безпеки України, як трудоворесурсна безпека, оскільки саме ця ланка дослідження потребує додаткового теоретичного та прикладного напрацювання.

Мета статті — узагальнити науковий доробок формування сучасного трактування терміна «трудооресурсна безпека» та окреслити предметну площину її забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Можна констатувати факт критично малої кількості наукових публікацій щодо забезпечення трудоворесурсної безпеки, тобто визначення проблем, які стосуються цієї складової економічної безпеки, але методологічного базису протидії загрозам та досягнення інтересів немає. Отже, надалі вважаємо за потрібне охарактеризувати поточний стан наукових досліджень та запропонувати власне розуміння суті трудоворесурсної безпеки.

О. Коломієць у складі трудоворесурсної безпеки виділяє три компоненти: «... демографічну, в межах якої відтворюються носії трудоворесурсного потенціалу та формуються демографічні структури; соціальну, що включає позитивні й негативні чинники формування кількісних і якісних характеристик трудового потенціалу; економічну, що характеризує ефективність реалізації трудоворесурсного потенціалу» [3, с. 140] та подає таке визначення цієї складової економічної безпеки держави — «... стан захищеності трудових ресурсів у процесі їх формування, розподілу та використання від демографічних і соціальних загроз, а також загроз у сфері реалізації трудового потенціалу» [3, с. 143]. Вважаємо, що із запропонованим визначенням можна частково погодитися, зважаючи на конкретизацію загроз, яким потрібно протистояти у процесі забезпечення трудоворесурсної безпеки. Водночас

така структура трудоворесурсної безпеки має певні суперечливі моменти, зокрема через внесення до неї демографічної, соціальної й економічної складової. Це аргументується насамперед виділеними вище підходами до структуризації економічної безпеки держави, коли і демографічна, і соціальна безпека визначені самостійними складовими.

С. Бандура та О. Цимбал обґрунтовують визначення досліджуваного поняття як «... наявність у державі робочої сили достатньої кількості і якості, здатної забезпечити постійне піднесення вітчизняної економіки, а звідси гарантувати високий рівень національної безпеки» [1, с. 23] та доводять необхідність трактування трудоворесурсної безпеки як гармонічного поєднання трьох складових: «... оптимальної кількості економічно активного населення та якості його людського капіталу; гарантій запобігання усунення національної робочої сили від процесів і видів діяльності, що повноцінно підтримують спеціалізацію країни в глобальному просторі; гарантій запобігання втрати резидентами національної економіки контролю над трудовими процесами, які забезпечують відтворення інноваційних технологій в видах економічної діяльності, що повноцінно підтримують спеціалізацію країни в глобальному просторі» [1, с. 25]. Вважаємо, що в цьому визначенні автори правильно наголосили на пріоритетності врахування глобалізаційних процесів, зростання інтенсивності яких посилює боротьбу за трудові ресурси найважливішого джерела економічного зростання та формування постіндустріального суспільства. Вважаємо за доцільне погодитися і з тими аргументами, що сьогодні країни перебувають на різних етапах розвитку як економічного, так й суспільного, а отже, окремі з них отримують суттєві конкурентні переваги у боротьбі за людський капітал, надалі у такий спосіб збільшуючи відрив від інших в економічному розвитку.

В. Капітан [2, с. 294] розглядає трудоворесурсну безпеку в контексті розроблення методичних засад оцінювання рівня безпеки окремих регіонів. Автор сформував сукупність показників для оцінювання із чітким виділенням трьох груп: «демографічні передумови», «економічна активність населення» та «прекаризація населення». Подані розрахунки щодо рівня трудоворесурсної безпеки регіонів України є цікавими, але поза увагою автора залишилася сфера виникнення загроз, яка пов'язана із трудовою міграцією та прихованою зайнятістю населення.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що сьогодні, попри важливість забезпечення трудоворесурсної безпеки, немає чіткої ідентифікації її місця та ролі в системі економічної безпеки держави. Існує певне ототожнення з іншими складовими, зокрема демографічною та соціальною.

У нашому трактуванні трудоворесурсна безпека — це здатність держави забезпечувати формування, розвиток, розподіл, захист та ефективне використання трудових ресурсів для досягнення економічних інтересів і посилення конкурентоспроможності національної економіки.

Оскільки будь-яке визначення має бути доволі лаконічним, то його суть потребує певного роз'яснення. Розпочнемо з того, що, на відміну від процитованих вище визначень інших науковців, в основі авторського лежить дієвий підхід, тобто не констатація факту про рівень безпеки, а формування системи, яка була б здатна

здійснювати регулювання процесів, пов'язаних із формуванням, розвитком та розподілом трудових ресурсів. Така система має об'єднувати інститути, які визначають реальну потребу держави у трудових ресурсах, їх якості, потреби й можливості розвитку, здатності реалізації інтересів у межах країни, чинники трудової міграції та вплив на рівень національної безпеки. Інший важливий аспект — це захист трудових ресурсів від негативної дії зовнішніх та внутрішніх загроз. Потрібно підкреслити, що йдеться про такі загрози, як демографічні, соціальні та інші, які певною мірою впливають на трудові ресурси країни. Тобто трудоворесурсна безпека має забезпечити належний захист трудових ресурсів від усіх можливих загроз. Досягнення економічних інтересів передбачає передусім їх взаємоузгодження на рівні окремої особи, підприємства, галузі, регіону та держави. Таке взаємоузгодження дає змогу уникнути виникнення та розвитку внутрішніх загроз. Посилення конкурентоспроможності національної економіки важливе не лише з погляду посилення глобалізаційних процесів, а й актуальне у зв'язку з внутрішніми трансформаційними процесами та необхідністю досягнення рівня країн, які уже сьогодні формують постіндустріальне суспільство. Саме економічно розвинуті країни з одного боку виступають орієнтирами для України, з іншого — конкурентами за найцінніші ресурси розвитку — трудові. Цей аспект не може залишатися поза увагою, він став особливо актуальним після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, коли ліквідація візового режиму спричинила критичний рівень трудової міграції. Для країн-сусідів, зокрема Польщі, це вигідно, адже їх економіки отримали необхідні ресурси для підтримання економічного зростання, а Україна зазнає втрати як в трудових ресурсах, так і в зниженні рівня економічної безпеки.

Узагальнюючи, потрібно ще раз підкреслити, що трактування й структура економічної безпеки держави не можуть залишатися незмінними. Сьогодні стають явними ті виклики, які стимулюють до перегляду базових засад забезпечення економічної безпеки держави як основи незалежності країни. Розроблення теоретико-методичних засад забезпечення трудоворесурсної безпеки — це відповідь на сучасні виклики для України, коли захисту потребує не лише територія, але насамперед її трудові ресурси.

Висновки. Підсумовуючи, потрібно ще раз наголосити, що проблема безпеки, яка має глибокі історичні корені, і сьогодні не втратила актуальності. Існування будь-якої держави значною мірою пов'язано із її здатністю бути економічно незалежною, що можливо за умови забезпечення на належному рівні економічної безпеки. Поточний етап розвитку національної економіки висуває вимоги до оновлення структури економічної безпеки держави відповідно до суті сучасних викликів. Формування теоретико-методичних засад забезпечення трудоворесурсної безпеки як новітньої складової економічної безпеки держави пов'язано із необхідністю формування, розвитку, розподілу, захисту та ефективного використання трудових ресурсів, які відіграють ключові ролі у переході до постіндустріального суспільства. Викладені теоретичні засади забезпечення трудоворесурсної безпеки спираються на безпековий аспект, який надалі доцільно доповнити ретельним розглядом базових категорій, як-от: «трудові ресурси», «трудовий потенціал», «робоча сила» та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандур С. І., Цимбал О. І. Трудоресурсна безпека України в контексті глобалізації світової економіки. Київ : РВПС України НАН України, 2007. 68 с.
2. Капітан В. Трудоресурсна безпека України в регіональному вимірі. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2014. Вип. 1 (10). С. 294–302.
3. Коломієць О. О. Трудоресурсна безпека в системі національної безпеки України. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 2. С. 140–145.
4. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства : монографія / за заг. ред. А. М. Штангрета. Львів : Українська академія друкарства, 2017. 276 с.

REFERENCES

1. Bandur, S. I., & Tsymbal, O. I. (2007). Trudoresursna bezpeka Ukrainy v konteksti hlobalizatsii svitovoi ekonomiky. Kyiv : RVPS Ukrainy NAN Ukrainy (in Ukrainian).
2. Kapitan, V. (2014). Trudoresursna bezpeka Ukrainy v rehionalnomu vymiri: Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava, Vyp. 1 (10), 294–302 (in Ukrainian).
3. Kolomiets, O. O. (2014). Trudoresursna bezpeka v systemi natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Stratehichni priorytety, 2, 140–145 (in Ukrainian).
4. Oblikovo-analytychne zabezpechennia upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva / za zah. red. A. M. Shtanhreta. (2017). Lviv : Ukrainaska akademiia drukarstva (in Ukrainian).

doi: 10.32403/1998-6912-2019-1-58-89-94

**LABOR RESOURCE SECURITY AS A COMPONENT
OF ECONOMIC SECURITY OF THE STATE**

N. R. Bodnar

*Lviv State University of Internal Affairs,
26, Horodotska St., Lviv, 79007, Ukraine
shtangret.am@ukr.net*

The national economy within a fairly short period of time has undergone significant changes, which were most associated with the transformation from the planned to the market model. Against the background of significant transformation processes, the problem of ensuring the economic security has become even more urgent.

Preserving, protecting and promoting the development of labor resources today already forms the problem on the solution of which the economic security of each state depends. There are real obstacles to the direct application of foreign experience, because the current structure, conditions for development and the state of the national economy are unique due to rapid and drastic changes. Along with this, in the conditions of Ukraine, this problem is becoming increasingly relevant as a result of complex internal transformation processes and increased external political pressure, which requires its consideration in the context of ensuring labor safety as a separate component of the

state's economic security. It can be argued that today there is already an understanding of the importance of ensuring labor resource security, but there is no scientific basis for solving this complex problem.

Today there is a fact of a critically small number of scientific publications on ensuring labor safety. Despite the importance of ensuring labor resource security, there is no clear identification of its place and role in the system of state economic security. There is a certain identification with other components, in particular demographic and social.

The author's interpretations of labor resource security as the ability of the state to ensure the formation, development, distribution, protection and effective use of labor resources to achieve economic interests and strengthen the competitiveness of the national economy have been presented.

The author work is based on an effective approach, that is, not a statement of fact about the level of security, but the formation of a system that would be able to regulate the processes associated with the formation, development and distribution of labor resources. Such a system should unite institutions that determine the real need of the state for labor resources, their quality, development needs and opportunities, the ability to realize interests within the country, factors of labor migration and the impact on the level of national security.

It is substantiated that labor resource security should protect labor resources from the negative impact of external and internal threats. It should be emphasized that we are talking about threats like demographic, social and others, which to some extent affect the labor resources of the country. That is, labor resource security must ensure adequate protection of labor resources from all possible threats.

It is proved that labor resource security must ensure the achievement of economic interests primarily through their interconnection at the level of an individual, enterprise, industry, region and state. This interoperability allows you to avoid the emergence and development of threats.

It has been substantiated that enhancing the competitiveness of the national economy is important not only in terms of enhancing globalization processes, but is also relevant due to internal transformation processes and the need to achieve the level of countries that are already forming a post-industrial society. It is the economically developed countries that, on the one hand, are the orientation target for Ukraine, but on the other hand, the competitors for the most valuable development resources are labor.

It has been proven that the interpretation and structure of the state's economic security cannot remain unchanged. Today, the challenges that stimulate the revision of the basic principles of ensuring the economic security of the state as the basis of the country's independence are becoming obvious. The development of theoretical and methodological foundations for ensuring labor resource security is the answer to modern challenges for Ukraine, when not only the territory needs protection, but above all its labor resources.

Keywords: security, labor resource security, labor, labor potential, interest, threat.

Стаття надійшла до редакції 07.03.2019

Received 07.03.2019